

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทฤษฎีที่นำมาใช้คือทฤษฎีการย้ายถิ่นของ Castles และ Miller (อ้างใน สุภางค์ จันทวานิช, 2542 : 12) ซึ่งแบ่งวิธีวิเคราะห์การย้ายถิ่นเป็น สาเหตุของการย้ายถิ่น กระบวนการย้ายถิ่น และผลกระทบของการย้ายถิ่นดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 สาเหตุของการย้ายถิ่น ประกอบด้วย แนวคิดปัจจัยดึงดูด-ผลักดัน (push-pull factor) และ แนวคิดในคุณค่าและการคาดหวัง value expectancy model (v-e)

2.1.1 แนวคิดปัจจัยดึงดูด-ผลักดัน เป็นแนวคิดเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก ซึ่งพิจารณาว่าการตัดสินใจที่จะย้ายถิ่นและกระบวนการย้ายถิ่นมีสาเหตุมาจาก

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ต้นทาง

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ปลายทาง

อุปสรรคที่แทรกอยู่ระหว่างพื้นที่เดิมและพื้นที่ปลายทาง เช่น ระยะเวลา ราคาค่าโดยสาร

ปัจจัยส่วนตัวบุคคล เช่น ค่านิยมในการย้ายถิ่น Everett S. Lee(อ้างในปราโมทย์ ประสาทกุล, 2522 : 166)

ในทุกๆ พื้นที่ จะมีปัจจัยต่างๆ ที่ยึดเหนี่ยวหรือดึงดูดประชากรเอาไว้ในพื้นที่นั้น และมีปัจจัยอย่างอื่นที่มีแนวโน้มผลักดันประชากรให้ออกไป เมื่อนำแนวคิดด้านเศรษฐศาสตร์นีโอ-คลาสสิก ซึ่งอ้างถึงแนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยผลักดันและดึงดูดให้เกิดการย้ายถิ่นว่ามาจากความยากจน การขาดแคลนที่ดิน การมีประชากรมากเกินไป การว่างงานในท้องถิ่นต้นทาง ในขณะที่ในท้องถิ่นปลายทางจะมีปัจจัยดึงดูดมาจากการมีงานทำรายได้ที่มากกว่า เป็นต้น

2.1.2 แนวคิดด้านคุณค่าและการคาดหวัง เป็นแนวคิดด้านจิตวิทยา ซึ่งพิจารณาว่าปัจจัยต้นทาง โครงสร้างสังคมและสภาพแวดล้อมเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดการตัดสินใจย้ายถิ่น ทั้งนี้โดยผ่านกระบวนการที่ทำให้เกิดแรงกระตุ้นจากภายนอกดังกล่าวได้ปรับเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการตัดสินใจของปัจเจกบุคคล ประสบการณ์ ภูมิหลัง และความรู้สึกนึกคิดส่วนบุคคลจะถูกนำมาวิเคราะห์ประกอบเชื่อมโยงกับความตั้งใจและพฤติกรรม การย้ายถิ่น ดังนั้นตามแนวคิดนี้ความต้องการที่จะย้ายถิ่นฐานจึงมีพื้นฐานมาจากความต้องการที่จะปรับสถานภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตนเองหรือครอบครัวให้ดีขึ้น และในการตัดสินใจเพื่อย้ายถิ่น จะมีเรื่องคุณค่าและเป้าหมายเฉพาะบางอย่างรวมทั้งความคาดหวังจากผลที่ได้รับจากการย้ายถิ่นว่าจะเป็นไปได้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้เพียงใดเข้ามาเกี่ยวข้อง

De Jong and Fawcett (อ้างใน สุภางค์ จันทวานิช, 2542 : 19-20) ได้ประมวลคุณค่าและความคาดหวังต่างๆที่สำคัญ และจัดแบ่งไว้เป็น 7 กลุ่มด้วยกันได้แก่

ความมั่งมี (wealth) อันเป็นเรื่องเกี่ยวกับปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจซึ่งหมายถึงค่าจ้างแรงงาน รายได้ที่ดี ค่าครองชีพที่ดี โอกาสในการทำงาน กรรมสิทธิ์ในการครอบครองทรัพย์สิน

สถานภาพ (status) หมายถึงสถานภาพทางสังคม เกียรติยศความมีหน้ามีตา ซึ่งอาจได้มาจากการมีหน้าที่การงานที่ดี การศึกษาที่สูง

ความสะดวกสบาย (comfort) หมายถึงการมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น การมีหน้าที่การงานที่ดีขึ้น มีเวลาทำงานน้อยลงเบาลง ความสะดวกสบายในที่นี้หมายรวมถึงทั้งทางกายและจิตใจ

แรงจูงใจ (stimulation) ได้แก่กิจกรรมที่นำมาซึ่งความรื่นรมย์ยินดี การได้รับการปลดปล่อยจากความไม่เอื้ออำนวยต่างๆ อันอาจจะรวมถึงการผจญภัย และโอกาสที่จะได้รับการเรียนรู้ ประสบการณ์ใหม่ๆ

สถานะอิสระ (autonomy) โดยทั่วไปหมายถึงภาวะอิสระส่วนบุคคลหรือการได้ใช้ชีวิตในแบบที่ตนต้องการ การหลุดพ้นจากการควบคุมทางครอบครัวและสังคม รวมทั้งอาจหมายถึงอิสระทาง
การเมืองด้วย

สัมพันธภาพ (affiliation) หมายถึงคุณค่าในการได้อยู่ร่วมกับบุคคลอื่นที่มีความหมายในแง่ของการย้ายถิ่นอาจจะหมายถึงการได้อยู่ร่วมกับเพื่อนหรือญาติพี่น้องที่ได้ย้ายถิ่นไปก่อน ในบางกรณีปัจจัยนี้เป็นปัจจัยหลักที่ทำให้เกิดการย้ายถิ่นซึ่งมักจะเป็นเพราะต้องแต่งงานหรือย้ายถิ่นเพื่อที่จะได้อยู่ร่วมกับคู่ครอง

หลักศีลธรรม (morality) หมายถึงระบบความเชื่อ กฎระเบียบทางสังคมที่กำหนดวิถีชีวิตว่าดีหรือเลว สิ่งเหล่านี้อาจมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลได้

อย่างไรก็ตามการกระทำของมนุษย์ก็ไม่ได้ถูกกำหนดหรือควบคุมโดยปัจจัยด้านการจูงใจเท่านั้น หากยังได้มีอิทธิพลจากปัจจัยภายนอกเช่น ปัจจัยด้านสังคมวัฒนธรรม ปัจจัยด้านโครงสร้างทางโอกาส ปัจจัยด้านครอบครัวรวมทั้งปัจจัยส่วนบุคคล เข้ามามีบทบาทในการตัดสินใจด้วย และนี่

คือจุดที่เชื่อมโยงสาเหตุและปัจจัยระดับมหภาคกับกระบวนการตัดสินใจบนพื้นฐานครอบครัวระดับจุลภาค De Jong และ Fawcett (อ้างใน สุภางค์ จันทวานิช, 2542 : 21-22) ได้อธิบายถึงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ เหล่านี้ไว้ดังนี้

ลักษณะทางประชากรของปัจเจกและครอบครัว หมายถึง ลักษณะครอบครัวจำนวนสมาชิก ลักษณะวงจรชีวิตระดับการมีงานทำ ปัจจัยเหล่านี้เราอาจที่จะพิจารณาเป็นตัวแปรตัวแปรหนึ่งที่มีความสำคัญในการเป็นตัวชี้คุณค่าและการคาดหมาย ซึ่งก็คือ ตัวแปรที่สำคัญในการวิเคราะห์พฤติกรรมและความตั้งใจในการย้ายถิ่น

กฎระเบียบทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการให้คุณค่าและการคาดหมายในการย้ายถิ่น ซึ่งอิทธิพลของกฎระเบียบทางสังคมและวัฒนธรรม จะสะท้อนให้เห็นในค่านิยมและความคาดหวังของแต่ละบุคคลนั้นคือ สิ่งเหล่านี้ได้ซึมซับเข้าไปอยู่ในสำนึกของบุคคล

ลักษณะนิสัยส่วนบุคคล สิ่งเหล่านี้ได้แก่ลักษณะเฉพาะ เช่น การเป็นคนที่ยอมเสี่ยง การปรับตัวได้ง่าย คุณลักษณะเช่นนี้อาจทำให้บุคคลนั้นๆ ให้คุณค่าและการคาดหมายที่สูงในการเคลื่อนย้ายมากกว่าบุคคลที่ไม่มีลักษณะเช่นนี้

ความแตกต่างในด้านโครงสร้างโอกาสระหว่างพื้นที่ต่างๆ สิ่งนี้อาจทำให้คาดหมายได้ว่าในพื้นที่ใดๆ จะมีโอกาสในการบรรลุถึงเป้าหมายอย่างไร

ข่าวสารข้อมูลเรื่องราวเกี่ยวกับพื้นที่ต่างๆ ก็เป็นปัจจัยหนึ่งซึ่งช่วยให้การประเมินระหว่างพื้นที่ต่างๆ เป็นไปได้ชัดเจนมากขึ้น

2.2 กระบวนการย้ายถิ่น Castles และ Miller (อ้างใน สุภางค์ จันทวานิช, 2542 : 12) ได้กล่าวถึงกระบวนการเดินทางและการอำนวยความสะดวกในการเดินทาง ค่าใช้จ่ายต่างๆ ในการเดินทางตั้งแต่เริ่มตัดสินใจย้ายถิ่น จนถึงขั้นการตั้งถิ่นฐาน มีรายละเอียดเกี่ยวกับขั้นตอนการย้ายถิ่นตลอดจนการปรับตัวในตอนของการตั้งถิ่นฐาน ในการวิจัยครั้งนี้จะเลือกเอาแนวคิดด้านเครือข่ายทางสังคมมาเป็นกรอบแนวความคิดที่ใช้ศึกษาหาความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ที่มีอยู่ในสังคม อันนำความเข้าใจไปสู่ในเรื่องกลุ่มที่ไม่เป็นทางการ (informal group) รวมทั้งลักษณะของความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในกลุ่มดังกล่าว ดังนั้นเครือข่ายทางสังคมของบุคคลหนึ่งๆ จึงประกอบไปด้วยความสัมพันธ์ในครอบครัวระหว่างญาติพี่น้อง เพื่อนร่วมงาน เพื่อนบ้าน เป็นต้น และพื้นฐานของ ความ

สัมพันธ์ทางสังคม คือการติดต่อสื่อสาร การปรึกษาหารือและการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน รวมถึงการแลกเปลี่ยน ข่าวสารข้อมูลระหว่างบุคคล หรือกลุ่มบุคคล

2.3 ผลกระทบของการย้ายถิ่น คือ ขั้นที่เดินทางถึงท้องถิ่นปลายทางแล้วตัวแปรในขั้นนี้จะเป็นตัวแปรเกี่ยวกับผลกระทบที่เกิดจากการย้ายถิ่นเข้าไปเนื่องมาจากเหตุผลทางด้านเศรษฐกิจ คือการได้งานและได้ค่าจ้างที่สูงขึ้นของผู้ย้ายถิ่น การส่งเงินกลับท้องถิ่นต้นทางให้แก่ครอบครัวหรือญาติพี่น้องของแรงงานย้ายถิ่นในระบบสังคม ผลกระทบของการย้ายถิ่นอาจทำให้เกิดชุมชนทางชาติพันธุ์ ซึ่งเป็นชุมชนของผู้ย้ายถิ่นที่เป็นชาติพันธุ์เดียวกัน ใช้ภาษาพูดและมีขนบธรรมเนียมประเพณีร่วมกัน ชุมชนนี้จะสร้างกลไกเพื่อการติดต่อสื่อสารภายในกลุ่มถิ่น ในทางวัฒนธรรมผลกระทบจากการย้ายถิ่นทำให้เกิดสภาพสองประการ ได้แก่การปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมของท้องถิ่นปลายทางและการธำรงเอกลักษณ์ของผู้ย้ายถิ่น ซึ่งเกิดขึ้นพร้อมกันในความเป็นจริงกล่าวคือ ผู้ย้ายถิ่นจำเป็นต้องปรับตัวเพื่อชีวิตดำรงอยู่ได้และสามารถทำงานได้ในท้องถิ่นปลายทาง การแสดงออกทางวัฒนธรรมที่เห็นได้ง่ายคือภาษาและอาหาร ผู้ย้ายถิ่นจะพูดภาษาแบบของตน การรักษาระหว่างคุณภาพการปรับตัวและการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมจะคงอยู่ในตัวผู้ย้ายถิ่นจนกว่าจะมีสิ่งที่เข้ามาแทรกแซงจนเบี่ยงเบนทิศทางให้เปลี่ยนแปลงไป Castles and Miller (อ้างใน ตุภางค์ จันทวานิช, 2541 : 19-22)

2.4 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.4.1 ปัจจัยด้านสาเหตุและแรงจูงใจ

เทัญพร ธีระสวัสดิ์(2513) ได้ศึกษาปัจจัยอันเป็นมูลเหตุของการย้ายถิ่นของประชากรในชนบทของประเทศไทย การศึกษาครั้งนี้มุ่งที่จะเสนอภาพรวมของการย้ายถิ่นมากกว่าที่จะมุ่งศึกษาเฉพาะกลุ่มด้งงานศึกษาของคนอื่นๆ ตัวแปรที่นำมาศึกษาจึงมีหลากหลาย เช่น ปัจจัยผลักดัน ปัจจัยดึงดูด ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทางประชากรและปัจจัยทางสังคม แต่ผลการศึกษาที่ได้รับนั้นก็มีความสอดคล้องกับงานวิจัยคนอื่นๆ ที่มุ่งศึกษาประเด็นทางเศรษฐกิจ และการขาดแคลนที่ดินทำกิน ซึ่งเมื่อ ประชากรมีรายได้ต่ำ หรือมีที่ดินในการเพาะปลูกที่ไม่อุดมสมบูรณ์ ก็จะเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการย้ายถิ่นตามมา ต่อมา สุชาติ ประสิทธิรัฐสินธุ์ (2519) ได้สรุปถึงสาเหตุการย้ายถิ่นในประเทศว่าเป็นเพราะการที่กรุงเทพมหานครอยู่ในฐานะที่เป็นเมืองเอกนคร ในขณะที่เมื่อมองจากทางด้านชนบทของประเทศซึ่งเต็มไปด้วยภัยธรรมชาติ ดังนั้นจึงเป็นปัจจัยผลักดันให้ชาวไร่ชาวนาย้ายถิ่นเข้ามาหางานทำที่เมืองหลวง โฆษิต ปันเปียมรัชฎ์ และสมชาย กรุสวนสมบัติ (2525) ศึกษาการย้ายถิ่นจากชนบทเข้าสู่ชนบทและชนบทสู่เมือง โดยจำแนกตัวแปรที่เป็นปัจจัยดึง

คุณนอกเหนือจากทางด้านเศรษฐกิจ คือปัจจัยด้านสารสนเทศ การมีนายหน้าจัดหางาน รวมถึงปัจจัยทางสังคมเช่น การมีญาติพี่น้องอยู่ในท้องถิ่นปลายทาง นอกจากนี้ในปี 2526 ยังได้ศึกษาหมู่บ้านในภาคอีสานตอนบนและตอนล่าง พบว่าสาเหตุของการย้ายถิ่นนั้นขึ้นอยู่กับการทำงานเมื่อหมดฤดูกาลทำนาทำไร่รวมทั้งความแห้งแล้งตามธรรมชาติ ดังนั้นการย้ายถิ่นในลักษณะนี้จึงเป็นการย้ายถิ่นชั่วคราว เมื่อพิจารณาการย้ายถิ่นเป็นผลมาจากความต้องการทางเศรษฐกิจแล้ว อภิชาติ จรัสสุทธิรงค์ และคณะ(2525)ได้กล่าวถึงแนวความคิดที่ได้รับความนิยมในหมู่นักประชากรศาสตร์คือ การเน้นปัจจัยทางเศรษฐกิจเช่น ความแห้งแล้งและการไม่มีที่ดินทำกิน การทำไร่ทำนาที่ต้องพึ่งพาดินฟ้าอากาศ รวมถึงการไม่มีงานทำในชนบทซึ่งมีส่วนทำให้เกิดการย้ายถิ่นจากชนบทเข้าสู่กรุงเทพมหานคร โดยสามารถแยกได้เป็นทั้งการย้ายถิ่นชั่วคราว และการย้ายถิ่นตามฤดูกาล เป็นต้น ในขณะที่นักเศรษฐศาสตร์อย่างเช่น รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ (2518) เห็นว่าสาเหตุสำคัญของการอพยพย้ายถิ่นของแรงงานที่เกิดขึ้นในภาคเศรษฐกิจเป็นเพราะการเลือกยุทธศาสตร์การพัฒนาที่เน้นการเจริญเติบโตแบบไม่สมดุลการพัฒนาภาคอุตสาหกรรมในเขตกรุงเทพมหานครและเมืองใหญ่ โดยส่งเสริมการลงทุน การจ้างงานใหม่ๆ อย่างต่อเนื่อง ทำให้สามารถหารายได้มากกว่าการทำงานในภาคการเกษตรกรรมที่มีระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงและเสี่ยงต่อการว่างงาน เมื่อเกิดความแห้งแล้งตามธรรมชาติ ซึ่งทำให้เกิดปรากฏการณ์การอพยพย้ายถิ่นจากภาคเกษตรกรรมไปสู่ภาคอื่นๆ โดยเฉพาะกรุงเทพฯ ซึ่งมีความก้าวหน้ากว่าในหลายด้านดังเห็นได้จาก Penporn Tirasawat (1973) ที่ศึกษาความแตกต่างของการย้ายถิ่นและเหตุผลการย้ายถิ่นเข้าสู่เขตกรุงเทพฯ ชนบุรี ซึ่งเป็นเขตที่มีระดับการพัฒนาที่ไม่เสมอภาคกับเมืองต่างๆ เช่น ความก้าวหน้าด้านการศึกษา การอุตสาหกรรม การพาณิชย์กรรม ทำให้เป็นเขตที่มีการดึงดูดให้เกิดการย้ายถิ่นจากชนบทเข้ามามากขึ้นเรื่อยๆ การย้ายถิ่นยังเป็นการเคลื่อนย้ายแรงงานจากชนบทสู่ชนบทด้วยดังเช่น การศึกษาของ มะลิ ลีวนานนท์ชัย(2529) ศึกษาสาเหตุของการเคลื่อนย้ายแรงงานในช่วงที่ประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงนโยบายจากการพัฒนาการเกษตรมาสู่การให้ความสำคัญกับการพัฒนา อุตสาหกรรม ผลที่เกิดขึ้นคือการกระจายรายได้ที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างภาคอุตสาหกรรมและภาคเกษตรกรรมทำให้ประชากร โดยเฉพาะแถบภาคอีสานที่มีรายได้ต่ำและมีฐานะยากจนเข้าไปหางานทำในเมืองอื่นๆ ศรีสุนทร ส่งเสริม(2530) ศึกษาแรงจูงใจที่มีความสัมพันธ์กับการย้ายถิ่นของประชากรในชนบทยากจนโดยยังคงศึกษาในขอบเขตเดียวกับมะลิ โดยให้ความสำคัญกับปัจจัยผลักดันจากท้องถิ่นต้นทางของภาคตะวันออกเฉียงเหนือเช่น การมีรายได้ต่ำ การขาดแคลนที่ดินทำกิน การต้องพึ่งพาฤดูกาลตามธรรมชาติซึ่งมีส่วนผลักดันให้เกิดการย้ายถิ่นตามมา

2.4.2 ปัจจัยด้านระยะทางและอายุ

การย้ายถิ่นยังมีความสัมพันธ์กับระยะทางและอายุ เช่นกัน Suwanlee Piampiti

(1974) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการย้ายถิ่นที่อยู่ในประเทศไทยระหว่าง พ.ศ.2503-2513 โดยใช้ข้อมูลการย้ายถิ่นที่อยู่จากสำมะโนประชากรและพบว่ามีการเคลื่อนย้ายของประชากรทั้งชายและหญิงเพิ่มขึ้นทั่วประเทศ โดยการเคลื่อนย้ายส่วนใหญ่ของประชากรจะอยู่ในเขตชนบท เป็นการเคลื่อนย้ายระยะสั้น และมีอัตราการเคลื่อนย้ายข้ามจังหวัดที่ใกล้เคียงกันภายในแต่ละภาค ในด้านคุณลักษณะของผู้เคลื่อนย้ายพบว่าส่วนใหญ่อยู่ในวัยหนุ่มสาวหรือวัยทำงาน ซึ่งมีอายุระหว่าง 10-39 ปี ขณะเดียวกัน Sidney Goldstein , Visid Prachuabmoh and Alice Goldstein(1974) ศึกษาเรื่องความแตกต่างด้านการย้ายถิ่นจากเขตชนบท-เมือง พบว่าชาวชนบทส่วนใหญ่ไม่ได้เป็นผู้ย้ายถิ่นและสัดส่วนของผู้ย้ายถิ่นนั้นจะแปรผันไปพร้อมกับระยะทางที่เคลื่อนย้าย ส่วนในเขตเมืองนั้นจะมีอัตราการเคลื่อนย้ายสูงกว่า นอกจากนี้การย้ายถิ่นส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นกับประชากรวัยทำงานที่มีอายุระหว่าง 20-34 ปีที่มีความแตกต่างกันในระดับการศึกษาและอาชีพทั้งผู้ย้ายถิ่นและไม่ย้ายถิ่น รายงานการสำรวจแรงงานชนบทของประเทศไทย พ.ศ. 2520 โดยกรมแรงงาน พบว่า ประชากรในชนบทที่ย้ายถิ่นเพื่อไปหางานทำทั้งชั่วคราวและถาวรนั้น จำนวนแรงงานโดยเฉลี่ยจะเป็นผู้มีอายุระหว่าง 20-29 ปี นอกเหนือจากการย้ายถิ่นเพื่อการศึกษา การแต่งงาน และการติดตามครอบครัวซึ่งเกิดจากการได้รับการบอกเล่าชักชวนจากเพื่อน หรือญาติพี่น้อง และจากการบริการหางานของรัฐและเอกชนในการให้ข้อมูลแหล่งที่สามารถหางานทำได้

2.4.3 ปัจจัยด้านอาชีพและรายได้

การย้ายถิ่น นอกจากจะเป็นการเปลี่ยนที่อยู่อาศัยแล้ว โดยส่วนใหญ่จะเปลี่ยนอาชีพและรายได้เช่นกัน เนื่องจากความแตกต่างระหว่างท้องถื่นต้นทางและท้องถื่นปลายทาง เช่น การย้ายถิ่นของประชากรจากเขตชนบท ซึ่งเป็นสังคมเกษตรกรรมเข้าไปในเขตเมือง ไทศาล จำยัง (2515) ศึกษาการอพยพแรงงานเข้าสู่เขตอุตสาหกรรมในเขตจังหวัดชลบุรี พบว่า คนงานที่อพยพเข้ามาทำงานตามโรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดชลบุรีมีอาชีพทางด้านเกษตรกรรม ทำนา ทำไร่ ทำสวน นอกจากนี้ผลการศึกษายังพบว่า คนงานประมาณร้อยละ 70 ของคนงานทั้งหมดที่สัมภาษณ์เป็นผู้อพยพมาจากภาคกลางมากที่สุด รองลงมาได้แก่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนภาคที่อพยพน้อยมากที่สุดได้แก่ภาคใต้ ชวริย์ ยาวุฒิ (2518) ศึกษาการเคลื่อนย้ายแรงงานจากชนบทเข้าสู่ตัวเมืองกรณีของแหล่งอุตสาหกรรมในเขตอำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ พบว่าผู้ที่อพยพโยกย้ายมาทำงานในอุตสาหกรรมประเภทต่างๆ ในเขตท้องที่อำเภอพระประแดง เป็นแรงงานที่มาจากอาชีพการเกษตรร้อยละ 88.78 รองลงมาคือแรงงานที่มาจากค้าขายร้อยละ 7.65 ส่วนที่เหลืออีกเพียงเล็กน้อยคือ ร้อยละ 3.57 มาจากอาชีพต่างๆ เช่น รับจ้างและรับราชการมาก่อน ส่วนในแง่ของพื้นที่ที่ผู้ย้ายถิ่นย้ายมาพบว่า ผู้อพยพโยกย้ายมาทำงานอุตสาหกรรมประเภทต่างๆ ในเขตท้องที่อำเภอพระประแดงร้อยละ 49.5 เป็นแรงงานที่อพยพมาจากภาคกลาง รองลงมาคืออพยพมาจากภาค

ตะวันออกเฉียงเหนือ คือร้อยละ 23.76 หรือในการศึกษาเรื่องทัศนคติความต้องการย้ายถิ่นของชาวชนบทจังหวัดตาก ต่อการย้ายถิ่นเข้ากรุงเทพมหานคร ซึ่งจัดทำโดยคณะผู้วิจัยจากสถาบันประชากรและสังคม (2533) พบว่าผู้ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีสัดส่วนของความต้องการย้ายถิ่นมากที่สุด คือร้อยละ 20 เมื่อเปรียบเทียบกับร้อยละ 12.5 ในกลุ่มผู้ที่ไม่ใช่เกษตรกรและร้อยละ 12.5 ในผู้ที่ไม่ได้ประกอบอาชีพ เช่น แม่บ้าน นักเรียน หรือผู้ที่ว่างงาน เมื่อศึกษาในด้านสถานภาพการเป็นเจ้าของบ้าน ผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นหัวหน้าครัวเรือนพบว่า ผู้ที่เช่าบ้านอยู่คิดจะย้ายเข้ากรุงเทพมหานครมากกว่าผู้ที่มีบ้านเป็นของตนเองคือร้อยละ 25 และร้อยละ 15 ตามลำดับ เนื่องจากความต้องการที่จะไปหางานทำหรือการที่มีงานรออยู่แล้ว ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 65.7 โดยผู้ชายมีอัตราส่วนสูงกว่าผู้หญิง คือร้อยละ 76.9 และ 57.9 ตามลำดับ จากการสำรวจการย้ายถิ่นเข้ากรุงเทพมหานคร และจังหวัดรอบเขตปริมณฑล 3 จังหวัด โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติในปี 2526 พบว่าประชากรร้อยละ 81 ของผู้ย้ายถิ่นที่มีงานทำก่อนย้ายเข้ากรุงเทพมหานครประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรม นอกนั้นเป็นอาชีพทางด้านช่างเทคนิค หรือผู้ปฏิบัติงานในกระบวนการผลิตและกรรมการค้าและการบริการ แต่ภายหลังจากที่ได้ย้ายถิ่นเข้ามาแล้ว มีเพียงร้อยละ 2 เท่านั้นที่ยังคงประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม ในขณะที่ร้อยละ 80 ได้เปลี่ยนไปสู่อาชีพที่ใช้แรงงานและการบริการ ส่วนผู้ย้ายถิ่นเข้ายังจังหวัดคนหนองบัว ภูเก็ต และสมุทรปราการพบว่า ร้อยละ 50 เดิมประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม แต่ภายหลังจากที่ได้ย้ายถิ่นแล้วจะเปลี่ยนอาชีพ เช่น พวกใช้แรงงานและการค้า นอกจากบางอาชีพ เช่น อาชีพด้านวิชาการ ข้าราชการ และอาชีพด้านการค้า จะไม่พบว่ามีเปลี่ยนแปลงภายหลังจากที่ได้ย้ายถิ่นไปแล้ว สมพร วุฒิกัยการ (2522) ศึกษาปัจจัยทางสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อความต้องการเคลื่อนย้ายของประชากรในเขตโครงการจัดการลุ่มแม่น้ำแม่สา อำเภอมะแมร์ จังหวัดเชียงใหม่พบว่า กลุ่มผู้ที่มีรายได้สูงร้อยละ 74.2 มีสัดส่วนของผู้ที่ต้องการย้ายถิ่นสูงกว่ากลุ่มของผู้ที่มีรายได้ต่ำร้อยละ 60 แต่เมื่อพิจารณาถึงภาวะการมีหนี้สิน กลับพบว่ากลุ่มผู้ที่มีหนี้สินร้อยละ 79.4 มีสัดส่วนของผู้ที่ต้องการย้ายถิ่นสูงกว่ากลุ่มผู้ที่ไม่มียืมหนี้สินร้อยละ 50.4

2.4.4 ปัจจัยด้านการปรับตัว การเลื่อนสถานภาพและผลกระทบ

Penpom Tirasawat(1977) ศึกษาถึงการขยายของเมืองและการปรับตัวของผู้ย้ายถิ่น โดยชี้ให้เห็นว่า การปรับตัวของผู้ย้ายถิ่นนั้นต้องอาศัยปัจจัยหลายประการประกอบกัน รวมถึงแบบแผนการอบรมสั่งสอนที่ได้รับ การออกมาสู่สิ่งแวดล้อมของเมืองและระยะเวลาที่อยู่ ลักษณะด้านเศรษฐกิจและสังคมของสถานที่ที่เข้าไปอยู่และคุณลักษณะต่างๆ ที่เป็นภูมิหลังของผู้ย้ายถิ่น นภาพกร โภษสมบุรณ์(2522) ศึกษาการปรับตัวของผู้ย้ายถิ่นจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือเข้าไปทำงานในจังหวัดภูเก็ตพบว่า โดยส่วนใหญ่ผู้กรรมกรที่เป็นชาวอีสานเหล่านี้จะย้ายเข้าไปทำงานแล้วจับกลุ่ม

รวมกันในการทำกิจกรรมต่างๆ ที่แสดงถึงลักษณะความเป็นคนอีสาน เช่น พุศภาษาอีสาน กินอาหารอีสาน ในขณะที่จะมีการปรับตัวเพื่อให้เข้ากับวิถีชีวิตแบบคนชาวภาคใต้น้อยมาก จุไรรัตน์ ชุมเกษียร(2526) ศึกษาความสัมพันธ์ของการย้ายถิ่นที่มีต่อการเลื่อนสถานภาพทางสังคมของประชากรที่ย้ายถิ่นมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยนำปัจจัยที่คาดว่าจะเกี่ยวข้องเช่น ระดับการศึกษา ภูมิหลังทางอาชีพ อายุ เพศและระยะเวลาที่อยู่ในกรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาที่ได้พบว่าปัจจัยทุกตัว มีความสัมพันธ์กันกับการเลื่อนสถานภาพทางสังคมทั้งสิ้น ชัยวัฒน์ ปัญงพงษ์ และณรงค์ เทียนส่ง(2521) ศึกษาการย้ายถิ่นโดยใช้การวิเคราะห์จากแผนพัฒนาฯ ที่ 4 ซึ่งให้ความสำคัญกับการกระจายประชากรและการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์โดยที่กรุงเทพมหานครเป็นบริเวณที่มีปัญหามากมายในเรื่องสิ่งแวดล้อม การว่างงาน การก่ออาชญากรรม การจรรยาจรตติขัดซึ่งมีสาเหตุสำคัญมาจากการย้ายถิ่นของประชากรจำนวนมากจากชนบท เข้าสู่เมืองที่ก้าวหน้าทางด้านอุตสาหกรรม และชลิตภากร วิรพลิน(2521) เห็นว่าการย้ายถิ่นจากชนบทเข้าสู่กรุงเทพมหานครมีผลให้ประชากรในเมืองเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ในระหว่างปี 2523 เป็นต้นมากรุงเทพมหานครและปริมณฑลถือได้ว่าเป็นเมืองศูนย์กลางความเจริญของประเทศ โดยมีอัตราเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสูงที่สุด ทำให้เกิดการย้ายถิ่นของประชากรที่อยู่ในวัยแรงงานเข้ามาในพื้นที่ดังกล่าวเป็นจำนวนมากเช่นกัน ต่อมานับตั้งแต่เกิดวิกฤตเศรษฐกิจขึ้นในปี 2539 และดำเนินเรื่อยมาจนถึงปี 2541 นานัก คักวานี และเจริญจิตร โพธิ์ทอง (2541) ศึกษาผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจต่อความเป็นอยู่ของคนไทยโดยสำรวจครอบคลุมทุกมิติของตลาดแรงงานไทย บนพื้นฐานการวิเคราะห์ที่เป็นรูปธรรมคือ ใช้ข้อมูลจากการสำรวจแรงงานทั่วประเทศของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ซึ่งมีขนาดตัวอย่าง 180,000 ตัวอย่าง ผลการศึกษาแสดงให้เห็นถึงแรงงานจำนวนมากที่ผันตัวเองเข้ามาทำงานนอกภาคการเกษตร และเมื่อเผชิญกับการลดชั่วโมงการทำงานอันเนื่องมาจากการเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจ ทำให้มีรายได้ลดลงจนถึงการที่สถานประกอบการบางแห่งได้ปิดกิจการลง ต้องปลดคนงาน ภายหลังจากเกิดวิกฤติพบว่า มีผลทำให้สาขาการเกษตรมีอัตราการว่างงานน้อยมาก จากการสำรวจรอบแรกในปี 2541 เนื่องจากได้กลายเป็นแหล่งดูดซับผู้ตกงานจำนวนมากจากนอกภาคเกษตร อย่างไรก็ตามจากการสำรวจในรอบสามกลับพบว่า อัตราการว่างงานได้มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นซึ่งแสดงว่าภาคเกษตรอาจจะถึงจุดอิ่มตัว ไม่สามารถดูดซับแรงงานเพิ่มขึ้นได้ อีกทั้งวิกฤตที่เกิดขึ้นนี้ได้ส่งผลให้รายได้ที่แท้จริงในแต่ละสาขาการผลิตลดลงอย่างมากโดยเฉพาะสาขาเกษตรกรรม อุตสาหกรรม เหมืองแร่ การค้า และการบริการ ข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้คือ แหล่งจ้างงานขนาดใหญ่ของประเทศยังอยู่ในกิจการขนาดเล็กและขนาดกลาง ในขณะที่มาตรการเพื่อสร้างสิ่งจูงใจในการลงทุนและการสนับสนุนด้านต่างๆจากภาครัฐยังให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการลงทุนในกิจการขนาดใหญ่ ดังนั้นรัฐจึงจำเป็นต้องทบทวนและหามาตรการใหม่ที่จะช่วยสนับสนุนการดำเนินกิจการของสถานประกอบการหรือ

อุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดเล็กให้สามารถฟื้นตัวจากวิกฤตเศรษฐกิจให้ได้ และมาตรการดังกล่าวน่าจะรวมถึงการสนับสนุนให้มีการฝึกอบรมแก่ผู้ประกอบการเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการบริหารจัดการในเชิงธุรกิจควบคู่กับการพัฒนาระบบข้อมูลข่าวสารและการตลาดด้วย และการศึกษาเรื่องผลกระทบทางด้านคุณภาพชีวิตของการย้ายถิ่นของแรงงานในประเทศไทย อภิชาติ จรรย์สฤทธิรงค์ และการ์คอน เอฟ เคอจอง(2542) มีจุดประสงค์ที่จะศึกษาความพึงพอใจของผู้ย้ายถิ่นหลังจากที่ได้ย้ายแล้ว โดยมีปัจจัยด้านรายได้และการใช้ชีวิตในสถานที่แห่งใหม่ ผลการศึกษาพบว่า ทั้งรายได้และการใช้ชีวิตในสถานที่แห่งใหม่ไม่สามารถสร้างความพึงพอใจให้กับผู้ย้ายถิ่นที่ถูกศึกษาจำนวน 2,327 คน ตัวแปรย่อยที่เกี่ยวข้องทางด้านรายได้เช่น การเปรียบเทียบก่อนและหลังจากที่ย้ายถิ่น และตัวแปรย่อยด้านความพึงพอใจในสภาพชีวิต ได้แก่ การเปลี่ยนงาน ความมั่นคงในหน้าที่การงานหรืออาชีพรวมทั้งการมีประสบการณ์หรือความรู้ที่เกี่ยวกับงานนั้นๆ นอกจากนี้ยังได้เปรียบเทียบการใช้ชีวิตในปัจจุบันกับสภาพชีวิตก่อนที่จะย้ายมาในด้านสิ่งอำนวยความสะดวกที่มีอยู่ในชุมชนของผู้ย้ายถิ่น ผลการศึกษาที่ได้นี้จึงมีความสอดคล้องกับความจำเป็นที่ผู้ย้ายถิ่นจะต้องถูกประเมินใหม่ที่พ้นไปจากการมองผู้ย้ายถิ่นว่าเป็นเพียงเครื่องตอบสนองต่ออัตราความเจริญทางเศรษฐกิจดังที่พบในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ผ่านๆ มา ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 จึงได้เปลี่ยนยุทธศาสตร์การมองการย้ายถิ่นในขณะเดียวกันก็ยังคงให้ความสนใจต่ออัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ควบคู่ไปกับคุณภาพชีวิตของผู้ย้ายถิ่น

จากการประมวลแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสามารถนำมาสร้างเป็นกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัยได้ดังนี้

2.5 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

